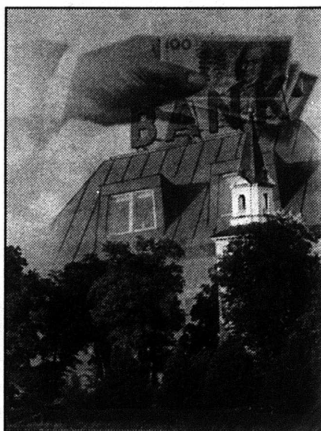

Går kristendom ihop med kapitalism?

Tre essäer om kristendomens förhållande till marknadsökonomi, skrivna av den nykonservative katoliken Michael Novak, anmäls av Per-Olof Bolander.

Amerikaren Michael Novak är professor i historia och religionsfilosofi, en produktiv författare och troende katolik som gått den neokonservativa vägen från 60-talsradikalism till försvar för västerländsk demokrati, kapitalism och borgerliga dygder. Han introduceras nu i bokform på svenska med *Kristendom och kapitalism*, en liten volym omfattande tre essäer, varav den avslutande bygger på ett anförande Novak inbjöds hålla av Timbro med anledning av de svenska biskoparnas brev om rika och fattiga.

Krykan och banken. Novak pläderar för ekonomisk frihet som en oundgänglig komponent i det individuella människovärde och den personliga friheten som framträder i den judisk-kristna traditionen.

Saklitteratur

Michael Novak
Kristendom och kapitalism
– tre essäer om skapandets dygder Timbro

Biskopsbrevet från 1993 kritiserades, främst just från Timbro-håll, för att anlägga ett av utvecklingen i kommandeokonomierna misskrediterat, socialistiskt perspektiv på världsfattigdomens orsaker och lämpliga åtgärder för att avhjälpa den, och en fördömsfull, fördömande värdering av den fria marknaden och dess aktörer. Biskoparna, hävdades det, var ekonomiskt inkompetenta och dessutom teologiskt tvärvridna.

I de översatta essäerna Timbro nu ger ut pläderar Novak vältaligt och med stark känsla för ekonomisk frihet som en oundgänglig komponent i det individuella människovärde och den personliga valfrihet som framträder i den judisk-kristna traditionen.

Lärdomar

Som en sammanfattning av 1900-talets lärdomar konstaterar han sanningens värde framför maktens rätt, demokratis och

kapitalismens överlägsenhet framför de totalitära diktaturerna och planhushållningen samt moralrelativismens fördärlighet. Ur den påvliga encyklikan *Centesimus Annus* hämtar han kreativitet och gemenskap som grundläggande ideal för affärsverksamhet, ideal som bäst förverkligas i en väl fungerande marknadsökonomi när entreprenörer finner nya sätt att utnyttja jordens resurser (till vilket tillstånd ges redan i skapelseberättelsen) i verksamhet som binder samman människor och tillfredsställer deras behov och önskaner.

Sympatiskt

Alltihop är mycket sympatiskt och som allmänt hållet resonemang lätt att instämma i, men tyvärr säkerligen otillräckligt som svar på den västerkristendom till det svenska biskopsbrevet appellerade till, därför att Novak helt ignorerar väster-

kristendomens kraftcentrum, nämligen den där Jesus från Nasaret, eller mer exakt den västerkristna Jesus-bilden.

Jesus var ju den sociale revolutionären som lovade vända upp och ner på samhällshierarkin när kölbildningen till himmelriket skall organiseras. Han drev småföretagarna från templet, gjorde en poäng av att umgås med socialt utstötta och improduktiva och fastslog i tal och handling att världslig framgång i princip måste betraktas som ett betydande handikapp i Guds ögon.

Man kan med fog invända att en sådan Jesus-bild innebär en förödande trivialisering av Jesu lära, att den reducerar ett religiöst budskap till socialagitation, att en komplicerat historiskt material slits ur sitt sammanhang och tolkas ur ett modernt perspektiv som förvränger den ursprungliga betydelsen. Däremot kan man svårigen förneka att social radikalism är en komponent hos den Jesus vi möter i Nya Testamentet och det bör inte förvåna att den fått en dominerande plats, särskilt i protestantisk kultur.

I katolicismen är Jesus naturligtvis helt central men betydelsen av hans jordiska gärning bestäms av en omfattande och väl värdad metafysik. Den har växt fram som en kyrkotradition som står jämsides med Skriften som trosauktoritet och där vi hittar Maria-dyrkan och hela helgonapparat, allt det där som aldrig upphör att reta galletter på rationalismens apostlar.

Reaktion

Protestantismen föds som en reaktion mot den katolska traditionens präglighet. Tillbaka till Bibelns äkthet! Men just ambitionen att fixera den kristna läran som tidlös sanning i Bibelns text gör protestantismen extra sårbar för de nytolkningar och omvärderingar som följer av den sekulära läsning av Bibeln, som från Upplysningen och framåt blivit allt mer avancerad.

Att bevara ett budskap som text kan tyckas erbjuda ett starkt skydd mot senare förvanskningar men skyddet är bedrägligt eftersom varje mer komplicerad text kommer att kunna läsas på nya sätt. Bibeln är ett utmärkt exempel. (Något liknande gäller för den amerikanska konstitutionen, ett tämligen konservativt dokument som radikala krafter kunnat utnyttja genom kreativ läsning.)

Bibeln har således plockats sönder av historiker och litteraturvetare och förörligats av naturvetenskapen. Det mesta är därtill numera moraliskt oacceptabelt. Paulus kvinno- och sexualskräck är notorisk. Gamla Testamentet kryllar av krigsförbrytare,

homofober och gudsmän som får Khomeini och Ekman att framstå som urvattnade liberalteologer, samt har en lagstiftning med mycket begränsat utrymme för förmlidande omständigheter och social återanpassning. Höga Visan går eventuellt fortfarande an som *soft erotica* i skolorundervisningen men kommer förmodligen att konkurreras ut av rakare rör.

Bröd och fisk

Återstår evangelierna som berättar om febriga messianska förhoppningar på tidens slut här och nu. Guds rike bryter igenom i Jesu kraftgärningar. Vi lever inte längre med den sortens eskatologiska förväntningar och mirakeltro. Kan man inte längre tro att Jesus verkligen bespade femtusent med fem bröd och två fiskar (och fick tolv korgar med rester över), då börjar man kanske snegla åt den rike människans lador. Det nya rike som hägrar för den halvseklariserade Jesus-kulten blir den socialhistoriska välfärdsstaten.

Vill man förankra ett religiöst budskap sker det förmodligen säkrare genom en omfattande rituell apparat som genomsyrar den troendes dagliga existens än genom insikt i en text. Troende gör nog därför rätt i att vara skeptiska mot nya Bibelöversättningar eftersom förlusten av välkända ordvändningars rituella värde kanske inte kompenseras av bättre överensstämmelse med originalet.

Vill man vara oräddvis elak mot Michael Novak kan man kalla essäerna i Kristendom och kapitalism för predikningar för den neokonservativa församlingen. Där tillber man den judisk-kristna traditionen men har litet svårare för detaljerna kring Guds son, avlid i en orörd kvinna, död men på tredje dagen uppstånden, som förvandlade vatten till vin och så vidare.

Det är lätt att ironisera över neokonservatismens bejakande av religionen i princip och dess upplysningsrationella motvilja mot allt det till synes vidskepliga i religionens praktik, men en vinglig balansgång mellan tro och rationalitet kan vara ett föredra framför ett fall ner i endera. Är kristendom förenligt med kapitalism? Novak och hans motståndare till vänster argumenterar för ett ja respektive ett nej som svar på den frågan.

Men det finns ett tredje svar, i form av en retorisk motfråga: än sen? Det svaret utgör det största hotet mot kristendomen. Kanske, kan även en agnostiker tänka, är det också ett hot mot det goda i kapitalismen.

PER-OLOF BOLANDER

Balsam för själen

Den i Frankrike rosade författarinnan Régine Detambel introduceras i vår på svenska. Anna-Mi Wendel anmäler.

Trakten fick sitt namn redan 843 då det tillföll Ludvig den frommes son Lothar. Historien har sedan sett till att Lothringen, eller Lorraine som fransmännen säger, fått sin beskärda del av ryktbarhet.

Roman

Régine Detambel
Jochem
Panache Bonniers

I modern tid, under fransk-tyska kriget 1870-71, belägrades staden Metz efter ett stort slag hållits i närheten vid Gravelotte-St Privat. Hundratusentals solda-

ter var inblandade i stridigheter, som krävde många liv. Det var dock ingenting i jämförelse med första världskrigets skyttegravsinferno i Verdun.

Skillnad

En viktig skillnad mot det förstnämnda kriget var dock att nu drogs hela samhället in i de krigsförändrade planeringar, vilket innebar att lidandet ökade för civilbefolkningen, ett fenomen som accentuerats för varje nytt krig som inträffat, var det än har hållits. Under andra världskriget stod gränslandet åter i fokus dels vid slaget om Frankrike i maj-juni 1940 dels vid kampen om frontlinjen 1945. Under 75 år drog alltså tre stora krig fram genom denna olyckliga landsbygd vilket effektivt dränerade trakten på liv, identitet och utveckling.

När alla krigshistoriker sagt sitt brukar det finnas en övergi-

ven varelse kvar på arenan: den vanliga, enkla, lilla människan, hon som med väldigt små pretentioner försökte klara sig medan kriget ödelade allt runtomkring. Hade hon otur tvingades hon skjuta sin egen bror, hade hon tur fick hon ett ben amputerat och blev hemskickad från fronten. Fanns det bröd nog att klara kriget på, kunde de överlevande ibland erfara att freden som följde var hårdare. Imperfekt kan bytas ut mot presens och Lorraine mot Sarajevo.

Försvarsmekanismer

Särskilt tydligt blir krigens tidlösa konsekvenser när man ser det ur barnens perspektiv. Barn som skiljs från sina föräldrar för att slippa bo mitt i en krigsskadade plats far mer illa än de som stannar kvar. En intakt familj och fungerande försvarsmekanismer kan skydda ett barn från att i utsatta lägen helt gå under som människa. Att kunna blunda och hoppas allt ska gå över eller gå in i en låtsasvärld där hemskheterna kan bearbetas på egna villkor, är medel de minsta förfogar över i

brist på annat. Krigens barn förlorar viktiga år de aldrig kan "ta igen" som det heter, men klarar de sig har de fått något annat istället, en styrka som förmedlar viktiga kunskaper om människans natur.

Om ett sådant barn skriver Régine Detambel i Jochem, en skimrande vacker berättelse som löper genom självständig hållna prosastycken av hög lyrisk kvalitet förtjänstfullt översatt av Katja Walden. I Jochem är det som om själva Lothringens plågade jord stod upp och talade genom ett barns hallucinatoriska visioner. För i flickan Hélenes föreställningsvärld sugs kriget, historien, civilisationen och människans tillkortakommanden in och tar sig en gestalt för ett barn som måste sin lillebror samma dag denne föddes.

Genom den döde brodern Jochem får system ett redskap att tolka världen med och kanske också läka den. Flickan låter Jochem leva vidare på sitt sätt och förmår genom sina fantasier hålla en ännu större galenskap utanför synranden. Jochem blir till en sorts riddare som för det förlora-

de livets baner och Hélenes uppfinningsrikedom är stor när hon låter honom agera.

Det här är ingen äventyrsberättelse precis utan mer medeltida målningar över vanvetiga tillstånd och miljöbeskrivningarna håller det också i stort sett för likgiltigt vilket krig det rör sig om. Det finns ingen tideräkning i helvetet utan dit har man kommit för att stanna. Men Detambel visar med sitt mästerligt konstnärliga grepp hur livet kan tvinga sig fram med de mest omöjliga uttryck av kärlek. Och Jochem förblir en glittrande möjlighet, en kokong av spunna drömmar som så mycket annat.

Régine Detambel, som slog igenom i Frankrike för några år sedan, har publicerat ett flertal romaner i sitt hemland redan och med Jochem när hon nu även en svensk läsare. Hennes språkliga förmåga och starka berättarkonst är som balsam för själen om man tvingats läsa för många svenska debutanter under nittioalet.

ANNA-MI WENDEL